

Iparművészet—társadalom—jövő

Megélénkült az érdeklődés a képző- és iparművészet iránt: tízezres nagyságrendű közönség tekint meg egy-egy kiállítást. De még e fölpezsdült érdeklődési hullámból is kiemelkedik az a látogatottság, amelyet az elmúlt év őszen hét hét alatt az *országos iparművészeti kiállítás* élvezett. Ez a jelenség mindenképpen megérdemli a figyelmet, egyszersmind arra is kötelez, hogy iparművészetünk időszerű problémáin mélyebben eltűnjünk és szerteágazóbban vizsgáljunk meg néhány kérdéskört, ezzel iparművészetünk társadalmi-gazdasági-kulturális környezetét esetleg érdemi változásokra és a szakmát is belső önvizsgálatra serkentve.

A kiállítás szakmai és kritikai visszhangjában három alapvető szempontból máris örvendetes tendenciaváltozást vehettünk észre, legalábbis a megnyilatkozások egy részében.

Előszőr: úgy tűnik, végre-valahára sikerül fölülemelkedni azon a felszínes és az igazi problémákat akarva-akaratlan rövidre záró hozzáálláson, amely egy-egy ilyen reprezentatívnak szánt seregszemle alkalmából abban merül ki, hogy az érdekeltek rendre egymásra mutogatnak. A korábban nagy vehemenciával űzött pótcselekvés közben valójában minden folyt tovább a maga kényszermedrében, amely hosszú távon egyik félnek sem volt kedvező-kifizetődő, sőt kifejezetten veszteséges (a mindennapi közérzetről, életminőségről nem is szólva). Ezt fölismerve, szinte mellékesnek tartom, hogy ismét azon vitatkozzunk-rágódjunk, netán személyeskedve: jól volt-e megrendezve a kiállítás vagy sem. A

dolog lényege úgysem a Múcsarnok eklektikus falain belül dől el. (Egyetlen szempontból lehet azonban mégis különleges jelentősége annak, hogy milyen benyomást keltett ez a kiállítás. 1983-ben hazánkban rendezik meg az *európai kulturális fórumot*, amely megtisztelő alkalomból az iparművészeti tárlat ismét látható lesz.)

Milyen választási lehetőségei adódnak az ilyen nagyszabású, kiemelkedő jelentőségűnek szánt bemutató koncipiálójának-rendezőjének? Azt és akként mutatja be, ami és ahogy valójában nincs, csak terv-, prototípus- vagy javaslat szinten, a művész műtermében, különböző műfaji szimpozionok zárótárlatain stb. látható, vagy ami kizárólag exportra megy, illetve csupán kisszériás termék, az átlagvásárló számára olykor elérhetetlenül magas áron. Mindez természetesen fölingerelheti, mozgósíthatja a közönséget, ám a folytonos, idegőrlő kereslettel nemigen képes jogos igényeinek (a teljes értékű termékválaszték bővítésének) érvényt szerezni. Még a tömegkommunikációs fórumokkal karöltve sem lehet érdemleges nyomást gyakorolni a monopólium helyzetben levő vállalatokra, mindaddig, amíg azokat – az eszi, nem eszi, nem kap mást szemléletről – nem állítják át kényszerítőbb erejű és érdekbévágóbb (hatékony- és minőségközpontú) külső-belső piaci viszonyok.

Meglepő módon egyelőre a közelmúltban megnyílt maszek lakberendezési butikok sem jelentenek számukra különösebb konkurrenciát, amelyekben szinte ugyanazzal a kínálattal találja magát szemben a vevő, mint például

az iparművészeti vállalat boltjaiban. (Ez adott esetben lehet jó is meg rossz is.) Kevés olyan lakberendező, iparművészeti jellegű magánüzletről tudok, ahol ötletgazdag, nívós tárgyakat kínálnak, amelyek a kereskedelemben krónikusan hiánycikkek, vagy ahol a vásárló rendelését az adott méretben, színben, formában stb. elégitik ki, igen rövid idő alatt. De az olyan is ritka, amely mögött egy egységes szemléleti irányultságú, tartósan vagy alkalmilag megszervezett-menedzselte művészcsoport áll. Az iparművészeti vállalatban belül erre volna törekvés és hajlandóság, de a szűk keresztmetszetű üzlethálózata ezt a profiltisztítást, differenciált és rugalmas kereskedelmet jelenleg akadályozza (magyarul: a Művészeti Alap kasszájába évi, kb. félmilliárdos nyereséget befizető vállalatnak az üzlethálózat bővítésére nem marad pénze). Az induló butikok pedig még nem merik vállalni annak kockázatát, hogy – élezve a versenyt – „egy lóra tegyenek”. Így itt is, ott is marad a minőség és a bővli, a kommersz és az eszményi (előremutató), a hasznos és a haszontalan igények között ingázó kínálat.

Mindezeket megfontolva: a hiány agresszív vagy tárgyyszerű tudatosítása egyfajta hiánygazdálkodás, illetve a remélhetőleg csupán átmeneti gazdasági nehézségeink között vajmi kevés eséllyel vezet megoldásra. Már éppen tíz éve erre világított rá a magyar designról kezdeményezett vitaindító írásában *Bereczky Loránd* művészettörténész: *„Nem a szellemi-esztétikai fölélnnyel, az invenció kívülállóságával kell, illetve lehet az ipart a korszerű, formájában igényes tárgyak gyártására rákényszeríteni, hanem kényszerítés nélkül lehet a termelési kultúrán alapuló tárgy- és környezetkultúra mai és holnapi igényeinek közvetítésével az ipar maximális adottságait kibaszni*

s a kereskedelmet a megfelelő szerepkörbe juttatni és tevékenységét befolyásolni.”

Tovább bonyolítja a problémát, hogy szerfölött kérdéses a művészet (az esztétikum, az ízlés) vonatkozásában a kereslet hatása a kínálatra, hiszen a jelenlegi, nemritkán manipulált racionális-irracionális kereslet, csakúgy, mint a termelés-tervezés csereértékre koncentráltó formái nem kívánatos lét- és tudati viszonyokat tartósíthatnak. Igen ám, csak hogy azt is számításba kell venni, hogy vajon mennyiségileg mekkora és mennyire tökeeres az a látens kereslet, amelyet egy magasabb esztétikai minőség nevében – egyéni érdekből vagy a közművelődés fontosságát átérezve – „felülről” minduntalan szorgalmazunk.

Nemrég egy kritikus kollégám érdeklődött a kiállításon szereplő iparművészről egy igen szép lakástextil-együttese iránt, hogy mennyibe kerülne, ha a boltinál alacsonyabb áron venné meg tőle a műtermében. A befektetett munkához és anyaghoz, nem utolsósorban a konkurens termékekhez képest rendkívül kedvező és reális ár hallatán szerényen elnézést kért, és gyorsan elbúcsúzott. Nos, nem tudom, milyen érzéssel, meggyőződéssel, és kinek akarja népszerűsíteni a neki tetsző munkát – vagy oszt pofonokat a nem tetszőkért –, ha potenciális fogyasztóként még ő sem létezik. Jó, jó – máris hallom –, emeljük föl szegénynek a fizetését! De miből, amikor a szerkesztőségek, a könyvkiadók többnyire szintén veszteségesek? Ha például engednének a folyton lebecsült tömegigénynek, a műveletlen, az „elit-kultúra” befogadásától megátalkodottan idegenkedő többség elvárásainak... S természetesen ez az érv is csak az első, felületes és türelmetlen közelítésben helytálló. Mivel – ahogy Ko-

dály zeneelméleti kutatásai nyomán kifejtette – „a keleti kultúrák nagy gyűjtőpontjaitól elszakadt magyarság minden kultúráját Nyugattól kapott, ezért elfogult lett magával hozott ősi hagyományával szemben, vezetői mindig azok ellenére akarták civilizálni és boldogítani. A nemzet műveltebb rétege, még ha nem is volt idegen eredetű, ezért vetette meg a néphagyományt Anonymustól máig ... egyik kezünket még a nogáj-tatár, a votják, cseremisiz fogja, másikat Bach, Palestina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat? ... nem ide-oda hanyórázó komp lenni, hanem híd s talán mindkettővel összefüggő szárazföld? Feladatnak elég volna újabb ezer évre.”

A másik választási lehetősége a rendezőnek – ha már a föltételek és a szakma jelenlegi állapotából fakadó nehézségek előzetes tisztázása nélkül iparművészeti kiállítás rendezésére vállalkozik –, hogy azt teszi „kirakatba”, ami tényleg van, s lehetőleg olyan együttben, szórásban, miként az körülöttünk megjelenik. E kendőzetlen, a valóságot nem szépítő-provokáló, inkább dokumentumjellegű interpretálási módszer avatott alkalmazása arra is éles fényt vet, van-e, lehetséges-e egy organikus, a szűkebb-tágabb élet-térrel harmonizáló tárgy- és építészeti kultúra. De ha ez a millió imitt-amott ugyancsak hiánycikk, a kiállítás összképe vagy egy-egy részlete is törvényszerűen bazári zsúfoltságot, rendezetlenséget, anarchiát tükröz. De ezért nem ildomos a felelősséget sem a tükörre, sem a tükröt tartóra hártítani. Eleve nem lehet hálás az olyan feladat, mely azt állítja a rendező elé, hogy az immel-ámmal, egyfajta (szövegségi és alaptagságon alapuló) áldemokrácia jegyében a beküldött-bevett munkák esetleges halmazából valamiféle kellemes, ünnepi és homogén látványt hozzon össze. Különösen akkor nem, amikor jól tudjuk, sokak

számára az ilyen szereplés (reklám, jelenlét stb.) már nem sok jelentőséggel bír, energiájukat inkább a gazdasági haszonnal kecsegtető kis- és nagyvállalkozásokra összpontosítják.

Ezért fölösleges és naiv dolog névsorolvasást tartani, hiányolni ezt vagy azt. Akkor már célravezetőbb, ha az országos iparművészeti kiállítást a BNV-n, a fővárosi és vidéki állami boltokban, valamint a butikokban látható árukinálattal párhuzamosan tárgyaljuk. S még nagyobb igényességre vall, ha koordináta-rendszerünkbe a külföldi folyóiratokban, üzletekben, galériákban, utcákon, üzemekben, lakásokban szerzett élményeinket is bevonjuk. Ha elemezzük: mit hogyan csinálnak máshol másként – netán jobban. De a legértelmesebb az volna, ha alaposan, minden előítéllettől, kisebbrendűségi komplexustól mentesen a saját lehetőségeinket, adottságainkat és megkerülhetetlen hagyományainkat is föltérképeznénk, kamatoztatnánk, hogy mindenekeelőtt ezek határozzák meg az önmagunkkal szemben támasztott igényszintet, amely lehet, hogy nem is olyan alacsony, mint első pillanatban, gépiesen gondolnánk. Sőt ... Érdemes ismét Kodály Zoltánt idézni: „Teljes értékű magyar művészet csak a teljes magyar múlt talaján fejlődhetik, anélkül mindig hiányozni fog belőle valami ... gyökértelenül hanykolódunk az egyetemes kultúrában vagy a nemzetközi félműveltségben.”

Ezért nem hiszek végül is a design internacionalitásában, csak abban az értelemben, miként a népművészet is eredeti meghatározottságában nemzeti, egyszersmind „nemzetek fölötti”. Teljesen mindegy ugyanis, minek nevezzük a jelen vagy a jövő „korszerű” tárgykultúráját, mindaddig, míg nem vagyunk képesek legalább olyan technológiai és művészi színvonalon és mennyiségben ellátni a közösséget, mint ami egy falusi fazekasnak, pász-

torfaragónak stb. a hatáskörében nem okozott különösebb gondot. S ne feledjük: termékeibe az esetek többségében a megrendelő személyes igényeit, óhajait is betervezte. Hogy ebből az együttműködésből minőség szülessék, ahhoz persze az kellett, hogy a „befogadó” valóban személyiség legyen. Olyan valaki, aki tökéletesen tisztában van azzal, mire van szüksége. Az így született, a művészi alkotás specifikus etikai követelményeit is magánviselő termék formai-tartalmi-funkcionálási tartósságáért, marandóságáért peddig reklamáció esetén az alkotó, az „adó” személyesen vállalt garanciát, felelősséget. Ellenérv, amely önmagában hordozza csattanós választát: a viszonylag önálló paraszti gazdaságokban nem jelentkezett olyan tömeges igény, mint manapság, hiszen a szükségletek tekintélyes részét a családtagok természetes anyagokból maguk készítette tárgyakkal fedezték, amelyek generációról generációra öröklődtek. Azaz: egyszeri befektetéssel magas fokú anyag- és munkatakarékosság valósult meg, amely más vonatkozásokban nyilván kamatostul visszatért (lásd szervesen hulladék, szennygyűjtés, energiapocsékolás stb. mint ismeretlen fogalom).

Lehet-e ezt a létmódot modellként állítani a XX. században? Természetesen – legalábbis a lényegét illetően – igen. Persze az ma értelmetlen volna, hogy ki-ki a saját háztartásában önellátásra rendezkedjék be. De, ha már iparművészeink közül számosan skandináv lapokból „merítenek” ötleteket, azt is ildomos e lapokat nem ismerőknek elárulni, hogy azokban a növekvő szabad idő értelmes kihasználására mennyi hasznos gyakorlati tanáccsal, technikai utasítással látják el az olvasót, a potenciális fogyasztót, ha történetesen hajópadlót, lambériát akar rakni, könyvespolcot, bútort, házat akar építeni, konyhájába, szobájá-

ba, kertjébe praktikus, egyszerű és az egyénhez idomított tárgyakat barkácsolni, amelyeket ugyanakkor a kedvére ki is díszíthet. Erre persze nálunk is van törekvés, példa, legfőképpen – okkal, ok nélkül – nem mindenki hiszi el, hogy erre képes. Csakhogy mit ér, ha tudom, mit mivel, hogyan, ha nincs hol, továbbá a szükséges anyag és elmés szerszám hiánycikk, vagy ha véletlenül kapható, még a tegnapi ára is kissé borsos.

Másodszor: megkésve bár, de azok is kezdik belátni, hogy a klasszikus, ha úgy tetszik, kézműves (egyedi) iparművészet *vagy* design vitának, problémafölvetésnek nincs alternatívája, akik eddig nem kímélve senkit és semmit – jókora szemellenzöt öltve – kizárólagos érvénnyel törtek lándzsát az egyik vagy másik mellett. Az más kérdés, hogy az említettek miként könyvelik el önmaguk és mások előtt a korábbi tévedéseiket, gyermekbetegségeiket vagy az olyan palfordulásokat, melynek során ma például azokat a törekvéseket, művészeket dicsérgetik hangadó kritikáikban, amelyeket eddig már-már pavlovi reflexszel retrográdnak, alacsony színvonalúnak minősítettek, mert – mondjuk a kézműves-hagyományokat, a népművészet halhatatlanul összetett formai-tartalmi-funkcionálási **eredményeit** igyekeztek a szerű formába önteni.

Egy jellemző példa az úgynevezett *jóvátételi kritika* következetlenségeire. A kiállításra reflektáló kritikákban szinte egyöntetű elismerésben részesültek a *Blazsek Gyöngyvér–Csete Ildikó–Kun Éva* művészcsoport által bemutatott asztalok, székek, textilek, kerámiák, amelyek külön-külön és – ami a lényeg – egységes enteriőrre szervezve is valóban üde, biztató színfoltját képezték a kiállításnak. Csakhogy nem tudom, mit gondoljak a kritika szakértelméről, ha már azt a szemet-

szűrő technikai fogyatékoságot sem veszi észre, hogy a vesszőből font Blazsek-fotelben nem valami kényelmes ülni, mivel előregörnyedő tartásra kényszerít. (A teremőr nénik legnagyobb neheztelésére ezt személyesen megtapasztaltam.) Kollégáimat nyilván elbűvölte a tervezés értékteremtés jellegét bizonyítani akaró – a szék főlé kasírozott és a laikus számára a bonyolultságában szabályos és esztétikus – műszaki rajz. Mindezt azért merem szóvá tenni, mert mindig is nyíltan rokonszenveztem a három iparművész törekvéseivel, s az előbbi konstrukciós bakit is könnyen kiküszöbölhetőnek vélem. De az igazságnak, az orientálandó vágyó közönségnek, nem utolsósorban a hozzáértő kritikai visszajelzést komolyan vevő művészeknek azért ennyivel tartozunk.

Objektíven azt is el kell ismernünk, hogy a kiállításon egyedül a kézműves iparművészet egyik intézményesített letéteményese, a saját és a hozzá kötődő művészek műhelyi bázisán egzisztáló iparművészeti vállalat tűnt ki kiváltképp a rendelkezésére bocsátott kicsiny teremben, elegáns mértéktartással és imponáló rendezői koncepcióval, amely szintén egységes enteriőrbe foglalta a vállalat által gyártott-forgalmozott és jó ízléssel kiválasztott alkotásokat. Holott épp a vállalatot érték az utóbbi időben megalapozott és indokolatlan támadások, többek közt a boltjaiban tapasztalható bazári érték- és minőségkeveredés miatt. Meggyőződésem: a vállalat a jövőben még inkább betöltheti eredeti, nemes hivatását, s gazdaságilag még hatékonyabbá válhat, ha hathatósan korszerűsítik a Művészeti Alaphoz csatolt működési (pénzügyi-adóztatási-szervezeti) mechanizmusát, hogy tevőlegesen és dinamikusán támogathassa a művészek műhelyeinek fejlesztését és a saját offenzív kereskedelmi tevékenységét.

Harmadszor: az előbbiekhöz szorosán kapcsolódik és azokból következik, hogy iparművészetünk akut problémáit is csak a múlt-jelen-jövő szerkesztésében lehet és érdemes szemlélteni és érdemlegesen megoldani. Az persze szintén korántsem megnyugtató, hogy az elmúlt évtizedben sokan és sokszor leírtuk-elmondtuk ezt is, vagy hogy akadnak szép számmal, akik egész eddigi életművüket következetesen és tudatosan ennek szellemében, ám gyakran az árral szemben, az erkölcsi-anyagi lét periferiáján hozták létre. Nem hiszem, hogy közülük bárkinek is szerény vigaszt jelentene, hogy paradox módon utolérte őt a valóság, hiszen az életéből haszontalanul elrabolt idővel és a társadalomnak följárlott, de nem hasznosított értékeivel meglehetősen nehéz elszámolni. Annál is inkább, mivel nemcsak elfecsérelt energiákat kellene számon kérni, hanem azt is, hogy hol tartanánk most, ha akkor...

Ezért tartom (az expanzív gazdálkodásról az intenzívre való átállás kezdeti szakaszában) egyfelől rendkívül időszerűnek, másfelől kissé egyoldalúnak az iparművészeti kiállítás jelmondatát: *A tervezés értékteremtés*. Nem azért, mert ezt esetleg nem mindig sikeredett igazán érzékletes, elhihető erővel megjeleníteni, hiszen ennek számos szubjektív és objektív oka lehet. Például éppen az, hogy a jelmondat állításának általános fölismerésében és kiaknázásában a nyitó lépéseknél tartunk. Hogy újra ne essünk azonban a vagy-vagy alternatíva csapdájába, nem árt tudatosítani: „a tervezés értékteremtés”, csakúgy, mint – egy másik, korábbi műcsarnoki kiállítás címére utalva – a „kéz intelligenciája” is értékteremtő, -őrző. S erről a közép- és felsőszintű képzés sem feledkezhet meg! Ha az iparművészetet – átvitt értelemben – organikus lénynek fogjuk fel (lehet-e más észszerű és épkezláb hasonlat, hiszen fej

vagy kéz nélkül csak anatómiai, boncnoki eset?), csak az értelmi-érzelmi és a fizikai képességeinek, tulajdonságainak szintézise, magas szintű együttműködése eredményezhet komplex személyiséget. Ellenkező esetben – Marxot idézve –: „*A különös rész munkákat nemcsak különböző egyének között osztják el, hanem magát az egyént is felosztják, egy rész munka önműködő gépezetévé változtatják, és valóra váltják Menenius Agrippa izetlen meséjét, amely az embert saját teste pusztá töredékeként ábrázolja.*”

Képző- és iparművészeti művet, építészeti létesítményt nagyiparilag, sorozatban gyártani meglehetősen kockázatos vállalkozás. Tudniillik futószalagon termelni káros következmények nélkül csak a működési-használati szint alatti alegységeket (részelemeket, zárt, elnémitott jeleket, motívumokat, paneleket stb.) lehet, eleve lemondva az organikus kapcsolódásuk eshetőségéről. Minél bonyolultabb és egyszerűbb térbeli-síkbeli szerkezeteket, formációkat próbálunk így létrehozni, annál inkább kísért annak belátható veszélye, hogy a termelés és a „fogyasztás”, az esztétikai élménykeresés során vele gyanútlanul találkozó, érintkező ember előbb-utóbb beilleszkedik a sorozatgyártás, a szabványosítás láncolatába. Vagyis e létszatra praktikus és kényelmes miliőben érzelmileg-értelmileg-fizikailag mintegy észrevétel nélkül ráhangolódik a gépies sokszorozás, másolás monoton ritmusára, ami egyre specializáltabb, egysíkúbb gondolkodás- és viselkedésminták felé tereli. Innen kezdve pedig – mint arra a marxizmus klasszikusai oly nyomatékosan figyelmeztettek – már csak idő kérdése, hogy ezen visszafordíthatatlan leépülés folyamán mikor veszítjük el az egyedi arculatunkat (lásd: arc nélküli alattvaló), s mikor az élőlényjellegzetességeinket (lásd: eleven autómata).

A szocialista országok designszakirodalmában rendre leszögezik: a *styling* (az értelmes és egészséges fogyasztás céljaitól elidegenedett tömegigények merkantil kiszolgálása és bővített újratermelése) a tőkés termelési viszonyok tipikus kísérője. Fölmerül azonban a kérdés: akkor ezek a mostoha viszonyok miért nem torzítják el alkalmasint a többi formatervezet irányzat produktumait is? Azokat, amelyeket gyakran állítunk példaként magunk elé, vagy amelyek tekintetében mi is versenyképesek, olykor iránymutatók vagyunk. Gondolok itt például a hadiipar, az űrkutatás, a gyógyászat stb. már-már a XXI. századot idéző mikro- és makroméretű objektumaira, eszközeire. Azt hiszem, a válasz önként adódik: az említett területeken támasztott szigorú követelmények egyszerűen nem engedik meg az irracionális formai leleményeket. Ellentétben a ki- és nagy sorozatban gyártott kereskedelmi termékekkel, amelyeknél a profitszerzés mindent megelőző mozzanat, amikor az innováció minőségi fogalomból mennyiségivé, és a mennyiség pedig eladhatóvá válik. Ezzel együtt azonban a konkurrenciaharc élesedése akarva-akaratlan egy bizonyos határig a teljes értékű termék kifejlesztését mozdíthatja elő. Van tehát egy rövid időintervallum, amikor a termelő-forgalmazó és a vásárló érdekei egybecsnek. A kérdés a mi számunkra most már csak az, miként lehet a szocialista gazdálkodás viszonyai között ezt az állapotot minél tartósabbá, netán optimálisan tartóssá tenni. A válasz keresése és megadása azonban nemcsak a designerek, az iparművészek földadata.

Az emberiség történetében sokoldalúan képzett és foglalkoztatott személyiség a közösségi és szerves karakterű kultúrákban-társadalmakban lépett színre, s a jövőben is csak ilyen keretek között van esélye dominanciára.

Mindaddig tehát, míg nem alakul ki – József Attilát idézve – „a hozzáértő dolgozó nép okos gyülekezete”, mely maga képes értékelní-bírálni, hogy mi az, ami a valódi anyagi-szellemi szükségleteit elégíti ki, addig érdemi, minőségi előrelépésben az iparművészet területén sem reménykedhetünk. De hiszen ez több mint remény – ezen munkálkodunk!

Közösségi és organikus kultúrán, társadalmi formáción természetesen azt értem, hogy abban minden hasznos és értelmes tulajdonság szabadon fejthető ki, ahol az individuum a fölsímet szükségyszerűség jegyében bontakoztatja ki önmagát – *a köz javára*. S nem az elbutított, jellegtelen, személytelen tömeget, amely kulturálatlanságából fakadóan megelégszik a giccsel, a középserrel, a szellemi többletmunkára nem készítő közérthetővel, a műanyag tudattermékkel, a monoton, steril környezettel stb. Az igazi közösségben a teljes élet lehetőségét nem az egyenlőség teszi lehetővé, hanem a föladatak, a lehetőségek és a személyes tulajdonságok sokszerűségének, sokoldalúságának megkülönböztetve egyesített társadalmi munkamegosztása.

Ehhez mindenképp meg kell teremteni annak státusbeli, pénzügyi és erkölcsi föltételrendszerét, hogy a speciális szakértelem a különböző szakterületek munkamegosztásában, döntési mechanizmusában elfoglalja a neki megfelelő helyet. Különben ne habórodjunk föl – tárgyunknál maradvá – ha a legöntudatosabb és -etikusabb iparművészeink szabotálják a rájuk méltatlanul kiosztott szerepköröket, vagy a magánkereskedelemben fejtenek ki sokszor rangon aluli, bár annál kifizetődőbb tevékenységet. A szerves egység nem az egymással egyenlő, gépiesen fölcserélhető, hanem az egymástól lépték és mérték szerint különböző elemek természetes találkozá-

sa, ha úgy tetszik, metamorfózisa, a szabadság jegyében. Az iparművészetek és művelőinck elsőrendű etikai követelménye kell hogy legyen tehát, hogy ember-tárgy intenzív kapcsolatát a pusztá birtoklási, tulajdonosi szerepkörből az önmegvalósítás magasabb szociális nivójára emeljék és az egyre bővülő és közvetlenebb társadalmi érintkezés felé tereljék. (Ezt a funkciót akár interperszonális designnak is nevezhetjük, ha az elnevezéseknek itt egyáltalán van valami jelentősége.) A közösség csupán típust teremt. A személyiség akkor és ott kezdődik, amikor és ahol az ember a típust földolgozza és individualizálja, s így minél több kollektív kategóriát tudatosít önmagában, az individuáció annál magasabb fokát éri el. A személyiségnek ugyanis végső soron egyetlen közösségi kategóriája lehet: az emberiség. Ezért is lehet számunkra oly tanulságos modell minden kor és hely internacionális szemléletű népművészete és magas kultúrája.

Századvégünk kettős szorító perspektívája és ígérete: vagy egyetlen katasztrófa... Vagy: a jövő már most körvonalazódó („technikai és human”) kultúrája nagy valószínűséggel – a társadalom fejlődésével párhuzamosan – értékörző és -teremtő, egyszerűsített valóságtükröző, közösségi és szerves világképet adó lesz. Ennek modelljei pedig nem föltétlenül a reneszánsztól kezdődő időszak szorosan osztályérdekekhez tapadó (a maguk idejében jobbra rövid távú társadalmi-politikai célok szolgálatára kitermelt-támogatott) grand art-jának produktumaiban vagy ezek eklektikus montázsaiiban, mozaikjaiban mutatkoznak meg a legtisztább formában. Sokkal inkább a mindenkori társadalmi lét fő sodrában – s nem pedig az alsó vagy felső perifériáján! – nemzedékről nemzedékre örökített-csiszoló-dott, sűrítmenytípusú népművészeti,

valamint bármely magas kultúra ihlette kisebb-nagyobb léptékű, funkcionális és szakrális rendeltetésű művekben, műegyüttesekben, tárgyakban, épületekben. Vagyis kiváltképp a természeti-társadalmi mozgásokba való organikus beépülésük, *emberszabású funkcionálási rendjük* alapján tekinthetők számunkra meghaladni való példának. Nem a korábbi természeti-társadalmi-gazdasági viszonyoknak megfelelő, de azokkal szükségszerűen letűnt lét- és tudatforma, valóságmagyarázó modell, környezetkultúra stb. mechanikus, kritikátlan, egy az egyben való adaptálásáról van tehát szó, hanem, hogy képesek vagyunk- és leszünk-e a múlt-jelen-jövő tanulságait és lehetőségeit olyan összefüggérendszerben szemlélni, technikailag meghaladni és vizuálisan leképezni, amelyben minden fölmerülő probléma megoldásában, minden adandó alkalommal nem kell nullpontról startolnunk.

„Végül is mit tudunk ma arról, hogy mit tudtunk valaha? – kérdezi egy tanulmányában a népművészet elmélyült kutatója, *Pap Gábor*. – ... Sajnos, igencsak keveset, s azt sem mindig jól. Ezt a témát aligha lehet ma »komoly« társaságban szóba hozni, hogy az okosabbak ránk ne legyintenek: ugyan már, miféle kérdés ez a toronyházak, az atomerőművek, az űrszondák korában? És ilyenkor az ultima ratió rendesen a »budi kontra angol vécé« képlet, amely ellen, ugye, nem lehet érvelni...

Nem is érdemes. Viszont elgondolnodni a példán annál inkább. Tehát: egy elhanyagolt, büzt és kórokozókat árasztó kertvégi bódé hátrányait hangsúlyozni egy most épített, még tiszta, jól fűtött (és a sors különös kegyel-

méből éppen javításra sem szoruló) új klozettel szemben – értelmetlen, mi több, méltatlan dolog. Aki viszont nem veszi észre a régimódi árnyékszék alapvető előnyét a modernnel szemben, azt tudniillik, hogy a tartalma a mindenkori szükségletektől megszabott ritmusban, saját erőből és minimális technikai fölszereltséggel is maradéktalanul visszaépíthető a természetbe, és ezáltal egy sejtnyi élet háztartásába a maga helyén szervesen illeszkedik bele, aki tehát mindezt nem látja be magától, az – úgy sejtjük – a lényegét téveszti szem elől a hagyományos népi műveltségnek: azt, hogy szerves fölépítésű, és megnyilatkozásai egyetemes érvényűek.

... Amint a szerves világban valamennyi sejt külön-külön is teljes információmennyiséget tartalékol az egész élőlényről – más szóval: egyetlen sejt fennmaradása esetén is megvan rá elvből a lehetőség, hogy a teljes lény, sőt az egész élővilág rekonstruálódjék –, hasonlóképp a népművészet (tágabban: a népi kultúra) is olyan elemekből épül föl, amelyek mindegyike – eredetileg és potenciálisan – a műveltség teljességét rejtjelezi különleges töménységű, ám éppen ezért a végtelenségig újra és újra oldható-fejthető sűrítvényekben. (Elmondhatjuk-e ugyanezt a mi mai kultúránkról? És ha nem, az előny vajon a mi részünkön van?...)” És a kérdést napjainkban külföldön és nálunk, például az országos iparművészeti kiállítás kapcsán is különböző nézőpontokból, más és más elvi-gyakorlati igazolásokkal és végkövetkeztetésekkel egyre többen teszik föl.

MENYHÁRT LÁSZLÓ

BUDAPESTI HÍRLAPBOLTOK CÍMJEGYZÉKE

AHOL A PALÓCFÖLD MEGVÁSÁROLHATÓ

1. V., Váci u. 10.	185-604
2. V., Szabadsajtó u. 6.	184-840
3. SUGÁR Üzletközpont, Örs vezér tér	843-160/69
4. Magyar jakobinusok tere, Déli pu.	
5. Szt. István krt. 25.	314-334
6. V., Felszabadulás tér 4. (Párizsi udvar)	181-401
7. I., Bem u. 9.	352-346
8. József nádor tér 1.	185-850
9. CORVIN Áruház	335-551
10. Lenin krt. 17.	423-929
11. Hegedüs Gyula u. 43.	491-505
12. Baross u. 59.	131-286
13. SKÁLA Áruház	852-222/28
14. Petőfi Sándor u. 17.	189-013
15. Rákosfalva-park 3/c. (XV.)	
16. Hírlapbolt (KHI) V., Bajcsy-Zs. u. 76.	116-269

valamint

- a megyeszékhelyek hírlapboltjaiban és hírlappavilonjaiban;
- Nógrád megyében minden postahivatalban és hírlappavilonban.

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG ELNÖKE:

Dr. Horváth István

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI:

Csik Pál Radácsi László

Dr. Fancsik János Dr. Szabó Károly

Dr. Molnár Pál Dr. Tamáskovics Nándor Pál József szerkesztő (kritika)

Németh János Tóth Elemér

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Dr. Bacskó Piroska (cikk, tanulmány)

Kelemen Gábor (riport, szociográfia)

Kojnok Nándor (szépirodalom)

Dr. Praznovszky Mihály (hagyomány)

Czinke Ferenc (művészet)

Dr. Tamáskovics Nándor Pál József szerkesztő (kritika)

Főszerkesztő: **BARANYI FERENC**

A Nógrád megyei Tanács VB művelődésügyi osztályának lapja.

Főszerkesztő: *Baranyi Ferenc*. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-386. Kiadja: a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: *Bálint Tamás* igazgató. Terjeszti: a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest). Közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 211-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 12 Ft, előfizetési díj fél évre 36, egy évre 72 Ft. Megjelenik kéthavonta. *Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.*

ISSN 0555-1167

Index: 25-925

Készült a Nógrád megyei Nyomdaiipari Vállalat salgótarjáni telephelyén, 1000 példányban 5,6 (A/5) terjedelemben. P. v.: *Kelemen Gábor* igazgató. 84.1497 N. S.

Ára: 12,- Ft

PALÓCFÖLD

1984 MAJ 0'71